

B-5261

БІБЛІОТЕКА
„Українського Голосу“ Ч. 2.

Е. ЧИКАЛЕНКО.

© Про українську ©
літературну мову.

1920.

Накладом Редакції „Українського Голосу“.
Друком Кнольєра і Сина в Перемишлі.

ЛННБ України ім.В.Стефаніка

01181532 (L)

Львівська бібліотека
АН УРСР
№ И 00.169

Збірка ім. В. Стефаніка

Львівська державна
наукова бібліотека
№ 26282

Український народ, поділений кордонами, розвивався в неоднакових історичних та політично-суспільних умовах, то й мова літературна у него виробилась неоднакова, але коли ми хочемо бути нацією, то повинні як найшвидче виробити одну літературну мову. Вона прислужиться до скоршого зближення інтелігенції обох частин України; тоді не буде такого різкого поділу нашої інтелігенції, хоч по мові, на Галичан та Наддніпрянців, а се в деякій мірі допоможе і з'єднанню земель українських.

Як-би галицька інтелігенція з самого початку трималась мови свого народу, то сучасна галицька літературна мова була-б далеко ближчою до наддніпрянської, як тепер, бо простий народ над Дністром говорить тою самою мовою, що й народ над Дніпром, мови якою надержуються наддніпрянські письменники. З галицьких письменників один тільки Франко писав мовою близькою до наддніпрянської, бо надержувався своєї народньої мови. А вся сучасна галицька літературна мова, а ще більше розмовна інтелігентна, далеко відійшла від

свої народньої мови, а тому і від наддніпрянської літературної і робить вражіння якоїсь мішанини українсько-російсько-польської мови, з великою домішкою інтернаціональних слів, і нагадує мову небіжчика дореформованого „Галичанина“ при чім складня реченнів і наголоси — часто зовсім польські.

Це треба пояснити почасти тим, що галицька інтелігенція, за останнє півстоліття занята була політичною боротьбою за своє національне естнування, і не мала часу звертати уваги на вироблення мови, навіть не збрала словника галицької народньої мови. На потрібні їй поняття, вона нашвидку, з поспіхом, черпала слова з багатих чужих літератур, не відаючи часто, що український народ по обидва боки Збруча має свої давні слова на ті поняття. А найчастіще, бажаючи уникнути польонізмів, галицькі письменники умисне відкидають чисто українські слова, які вживаються народом на всьому просторі України, тому тільки що вони згучать однаково, або майже однаково, як і в польській мові і заміняють їх менче відразливими їм — московськими, яких український народ нігде не вживає. А разом з тим, під впливом школи і життя, галицька інтелігенція присвоїла собі, не помічаючи того, чисто польські звороти і форми реченнів, від яких і досі не може визволитись навіть „При-

карпатская Русь.“ В результаті в Галичині виробилась літературна мова чужа Наддніпрянцям і мабуть чужа і галицькому народові, бо для него видаються інтелігенцію спеціальні часописи на „хлопській“ мові.

Наддніпрянська інтелігенція, під тяжкою московською рукою, менше мала змоги провадити політичну боротьбу, а тому вона мала більше часу і змоги працювати над виучуванням своєї народньої мови. Вона зібрала і видала під редакцією Б. Грінченка словарь народньої української мови, а під редакцією М. Уманця (М. Комаря) — російсько-український словарь, а тому, коли настала змога видавати часописи, вона мала по чому пильнувати та дбати про чистоту і народність своєї літературної мови, а через те вона і ближча до народньої мови, ніж галицька літературна. Я, певне, не помилюсь, коли скажу що наддніпрянська літературна мова ближча і до галицької народньої мови, ніж літературна галицька. Принаймні, як я завважав, галицький селянин добре розуміє наддніпрянську літературну мову, тоді як галицької, особливо газетної, мови не розуміє добре навіть наддніпрянська інтелігенція, як я це знаю з власного досвіду, а про народ і казати нема чого.

Бажаючи по змозі прислужитись справі об'

еднання нашої літературної мови, я подаю тут список переважно московських, церк.-словянських і польських слів, яких не має наддніпрянська літературна мова і які я вибрав з сучасної галицької преси, з календарів та з книжок. що повиходили за останній рік.

Слів, позичених з латинської, німецької та інших мов, які не вживаються Наддніпрянцями, я не виписую, бо їх так багато, що довелось-б переписати мало не третину словаря Дра З. Кузелі. Вони так вражають своєю кількістю навіть і Росіян, у яких теж не мало інтернаціональних слів, що чорносотенний „Кіевленинъ“, коли хтів висміяти галицьку літературну мову, то запевняв, що тільки з одного артикула львівського „Діла“ він вибрав таку, як він каже, „какофонію“: „кавція, калюмнія, квестія, квота, комоція, куртуазія, і прочая корупція, требующая основательной курації.“

Для об'єднання нашої літературної мови і надання їй народнього, національного характеру, перше всього обовязково треба повикидати з неї оті російські і польські слова, яких нема в наддніпрянській літературній мові і позамінювати їх своїми; позмозі треба-б було позамінювати і міжнародні — коли знайдуться тотожні слова в нашій мові, бо навряд чи є рація витворювати, чи вико-

увати всі свої, як це зробили Чехи і замість електрики писати *громовина*, а замість *гальошів* — *мокроступи* і т. д.

Але взагалі треба подбати, щоб літературна мова не була мовою тільки невеличкої купки інтелігенції, якимсь кастовим жаргоном, чужим народнім масам, а була приступною для можливо ширшого кола людности.

Коротче сказавши, треба знаціоналізувати, здемократизувати, галицьку літературну мову.

Список московських, церк.-словянських та польських слів
в галицькій літературній мові, яких нема в наддніпрянській
і переклад їх на українську мову.

Безграничний — безмежний, безмірний, безкрайї.

Бездна, пропасьть — безодня, прїрва.

Безличний — нахабний (а *безличний* = людина
без виразного морального обличча).

Безлично — нахабно (а *безлично* = *inpersonale*).

Бодрий — бадьорий, жвавий.

Бременна, бременність, забремінїти — вагітна,
вагітність, завоготїти.

Борба — боротьба, борня.

Брушний тиф — черевний, кишковий тиф.

Будьто-би — начеб-то, мовби-то, ніби-то.

Вечером — ввечерї, увечерї.

(В)згляд, зглядно — погляд, позїр; власне, властиво.

Вїддїльний — окремиї, поодинокий, особий, вїд-
рубний.

Вїдноситися — ставитися, стосуватися, удаватися.

Вїроятний — їмовїрний, можливий, правдоподїбний.

Вїтчїна — отчїзна, батьківщина (а *ветчина* з ро-
сїйського = шинка).

Вїздоровїти — вїдужати, вїчуняти, вїходитися,
поздоровшати.

Вїнимати — вїймати, брати, вїбирати.

Вїновний — вїнуватий, вїнний.

Вїсказувати(ся), вїсказати(ся) — вїсловлювати(ся),
вїсловитися.

Вїображати, вїображеннє — уявляти, мрїяти; уява,
уявленнє, мрїя.

Виразити(ся), вираженє — висловити(ся), виявити(ся); вираз, вислов.

Витацити — витягнути, виволікти.

Вкінці! — нарешті! врешті! під кінець.

Волнувати(ся) — хвилювати(ся), баламутити(ся), бурити(ся).

Вожд — отоман, проводар, верховода, ватажок.

Воздух — повітре (поганий *воздух* = поганий *дух*).

Впрочім — проте, однак, тільки, тим часом.

Вторично — вдруге, повторно.

В роді — як, яко, накшталт (Словар. Б. Грінченка 336 стр.)

Глядіти — дивитися (а *глядіти* = берегти, шукати).

Гостинець — дорога шосейна, соша, шлях (а *гостинець* = подарунок).

Голосити — оповіщати, розголошувати (а *голосити* = плакати над мерцем).

Грабити — грабувати, обдирати, лупити.

Грозити — загрожувати, погрожати, нахваляти(ся), страхати.

Громадний — величезний, величєнний, здоровєнний.

Даром, дарити — дурно, дарємно, задарма; — да-

Движенє — рух, рушаннє. рувати.

Дитинячий, дітський, діточий — дитячий.

Дійствувати, діятель — діяти, робити, чинити; діяч, працьовник.

Дід — старець, жебрак (а *дід* — батьків батько, або взагалі старий, поважний чоловік).

Доход — прибуток, зиск, користь.

Дрожати — труситися, тремтіти, дріготіти.

Дружина — товариство, театральна труппа, (а *дружина* = жінка).

Завгодно — хочеш, бажавш (а *завгодно* — вульгарний вираз).

Завести — обманити, несправжуватись.

Завіщати, завіщане — заповідати, відписати; заповіт, завіт.

Завісити — залежати, підлягати.

Завісити (оружє) — замиритись.

Загадочний — загадковий, темний.

Занимати(ся) — займати (ся), зайнятися, працювати.

Заложити — закласти, заснувати, застановити.

Закликати (рос. воскликнуть) — викликнути, вигукнути.

Заміт, замітити — закид, увага; завважити, закинути.

Засланяти(ся) — заслоняти(ся), закривати(ся), затуляти(ся).

(За)смотрити — забезпечити, запобігати; дивитися, поглядати.

Запад — захід (сонця).

(За)пукати — (за)стукати (а *запукати* = нецензурне слово).

Збруя — зброя (а *збруя* тільки на конях).

Звізда — зоря, зірка, зірниця.

Звісний — відомий, знаний, славний.

Зіставити — скласти, уложити, скомпонувати.

Зложний, зложити — складний; скласти, стулити.

Злишний — зайвий, залишний, лишній.

Знаток — знавець, митець.

Знимати — здійсмати, зняти, збирати, брати, змалювати.

Зображати, зображене — виявляти, виставляти, змалювати; виявлення, змалювання, образ.

- Жаліти — жалувати, жалкувати, шкодувати, шанувати.
 Жара — спека, жарога. [вати.
 Жатва — жнива, жниво.
 Желанє, желати — бажаннє, побажаннє; бажати, зичити, воліти, жадати.
 Жена — жінка, дружина, подружжа.
 Жолудок — шлунок.
 Їда — їжа, харч.
 Клич — гасло, поклик.
 Кляч — кобила (а *кляча* = шкапа).
 Кнут — батіг, пуга, бич, нагай, гарапник, канчук.
 Колібанє — коливаннє, ваганнє, хитаннє, гойданнє.
 Коснутися — торкнутися, доткнутися, черкнутися, торкатися.
 Кража — крадіж, крадіжка, злодійство.
 Крайно — дуже, вельми, надто.
 Красавиця — красуня, красуля.
 Крімі — крім, окрім, опріч.
 Кусити — спокушати (спокуса).
 Кусок — шматок, клопоть, шмат.
 Купол, копула — баня (на церкві).
 Ликувати — радіти, радуватися.
 Личний, личність, лично — особистий; особа, особистість, (а *личность* = осібняк); особисто, наочно.
 Лодка — човен, байдак, каюк, дуб.
 Луч — промінь, парус.
 Мнимий — гаданий, непевний.
 Много, многі — багато, багацько, велико.
 Мошонка — гаманець, калитка, капштук, (а *мошонка* = нецензурне слово).

Мститель, мстительно, месть — местник; мстиво;
помста, пімста.

Надіятися — сподіватися, покладати, гадати.

Наклоняти — нахилити, нагнути.

Намекати, намек — натякати, накидати; натяк, на-
тяканне.

Наоборот — навпаки, навідворот.

Нарочно — нарочито, навмисне, умисно.

Насильно — силою, силоміць.

Наслідник, наслідство — спадкоємець, наступник;
спадщина, спадок.

Начинати(ся) — починати(ся), зачинатися.

Негодоване — обурення, гнів, ремство.

Недоставати — бракувати, недоста(р)чати.

(Не)достижимий — (не)досяжний, (не)доступний,
(не)приступний.

(Не)зависимий, (не)зависимість — (не)залежний,
(не)залежність.

Неслиханий — нечуваний.

(Не)приличний — (не)пристойний, (не)чемний.

Необходимий — необхідний, конешний, неодмінний.

(Не)движимість, недвижимий — (не)рухомість, не-

Недописати(ся) — не справдити надій. [рухомий.

Нечайний — несподіваний, негаданий.

Новість — новина, першина.

Оба, обі — обидва, обидві.

Обвинене — обвинувачування (несправедливе —
наклеп).

Обида, обидливий — образа, кривда, образливий.

Обиджати, обиджений — образити, образений.

Обнимати — обіймати, обняти, огортати.

- Облаки, облачний — хмари, хмарний.
 Ободряти — підбадьорувати, заохочувати.
 Обоятний — байдужий, байдужливий.
 Обширний — просторий, великий, розлогий.
 Общій — загальний, спільний, гуртовий.
 Овшім — охоче, залюбки.
 Огород — сад, садок (а *город* те, де росте городина (ярина).
 Огородник — садовник.
 Ограничити, ограничене, ограничений — обмежити, обмеженне, обмежений.
 Ожидати — сподіватися, тривати, чекати.
 Оказувати(ся), оказатися — виявляти(ся), показати
 Около — коло, біля, обік. [(ся).
 Окропний — страшний.
 Окружений — оточений, обкружений.
 Опитний, опит — досвідчений, бувалий, досвід, спиток, проба.
 Опрокинути — збити, звалити, перевернути, пере-
 Оружє — зброя, броня, оружина. [кинути.
 Оскорбити — образити, уразити.
 Особенно — особливо, окреме, одрубно, нарізно.
 Оставати, оставити -- лишати(ся) зостати(ся) по-
 Осторожно — обережно, обачно. [кинути(ся).
 Ошибка, ошибатися — помилка, похибка, хиба, помилятися, хибити(ся).
 Паломник — прочанин, богомолець.
 Передвиджувати, передвиджене — передбачати, забачати, передбачанне.
 Перенимати — переймати, переняти, перехоплювати.

Пересмотрити — передивитися, переглянути, пере-
зирати.

Пець — піч (вариста), груба.

Печальний — сумний, смутний, журний.

Письмо — лист (а *письмо* — писанне).

Писатель — письменник, письмак.

Пироги — вареники (а *пироги* = тільки печені).

Пир, пирувати — баньке(тувати,) балювати.

Плащ — керея, бурка, пальто.

Подарок — подарунок, дарунок, гостинець, ралець.

Подивлятися — дивуватися, чудуватися (а *поди-
влятися* = дивитися по сторонах).

Подражнено — роздратованно, вражливо.

Позір! позірно — увага! Обачність; для виду, для
вигляду, зверху.

Полагати, положене — покладати, гадати; становище.

Понимати — розуміти, тямити.

Пописатися, списатися — відзначитися, виділитися,
похвалитися.

Поручити — доручити, приручити.

Послушний — слухняний, послухняний, шановливий.

Посмотрити — подивитись, поглянути.

Поступати — поводитися, чинити, діяти (а *посту-
пати* = подаватися, переходити).

Пособіє — запомога, поміч, допомога.

Почва — ґрунт.

(По)хоронити — (по)ховати, (за)ховати, погребти.

Прасувати — гладити.

Пращати — прощатися, попроситися.

Представити (собі), представляти — 1) уявити (собі)
2) приставляти, тановити, виставляти.

Приготовляти, приготовить - приготувати, зготувати
 Приклонити, приклонник — прихилити, пригинати,
 прихильник.

Приложити — прикласти, пристосувати.

Примінене — пристосуваннє, припасуваннє, при-
 норовленнє.

Принимати — приймати, взяти, одібрати.

Примір — приклад, призвід, привід, взір, зразок.

Прислуга — послуга (бо *прислуга* — слуга).

Прозрачний — прозорий, ясний.

Противно — навпаки, навідворіт (а *противно* —
 гидко, огидно).

Прошлий — минулий, минувший.

Проч! -- геть* (його)! пріч (від мене)!

Пудло, пуделко — коробка, ящик, коробочка.

Пястук — кулак.

Пятнистий тиф — плямистий, висипний.

Розложити — розкласти, розвести, розташувати,
 розгорнути.

Розположенє — 1) розполог, распорядок 2) при-
 хильність, настрої.

Родичі — батьки (бо *родичі* — кривняки).

Розговор — мова, розмова, бесіда, балачка.

Роздор — розладдє, розбрат, незгода, нелагода,
 сварка, ростиц.

Розличати — відріжнати, розпізнавати, розізнавати.

Рубаха — сорочка, сорочина.

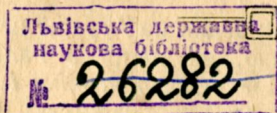
Руководити — керувати, направляти, кермувати,
 орудувати, верховодити.

Самообразование — 1)самоосвіта, 2)самопоходженнє.

Свер(ч)шок — цвіркун.

- Свобідний — вільний, слободний, вільготний.
 Сильний — міцний, могутній, дужий, здоровий.
 Склінність — 1) похилість, 2) нахил, потяг, хіть.
 Слідити — стежити, слідкувати (а *слідити* — робити сліди ногами).
 Слідуючий — наступний, наступаючий, другий, той.
 Случай, случайно — випадок, припадок, випадково, припадково.
 Собраніє — зібраннє, збори, збірка.
 Совітувати — радити, ряяти, пораяти, нараяти.
 Создати — створити, спорудити.
 Солонина = сало (а *солонина* = солоне м'ясо).
 Сподні — штани (а *сподні* = кальсони).
 Средство, середники — засіб, засоби, спосіб, здобуток.
 Старший — старий, літній (а *старший* — порівнююча степе́нь).
 Старець, старик — старий, дід, дідусь (а *старець* = жебрак).
 Старина — старовина, давнина.
 Стояти — коштувати, значити, вартим бути.
 Строгий — суворий, гострий.
 Стучати — стукати, грюкати, тарахкати.
 Судьба — доля, талан.
 Сумерк — присмерк, морок.
 Таний, потаніти — дешевий, подешевшати, подешевіти.
 Тишина — тиша, тихість. [шевіти].
 Товчок — стусан, штовхан.
 Тогда — тоді, отоді, тогді.
 Трепетати — тремтіти, труситися, трепотіти.
 Трогати — торкати, займати, чіпати, зачіпати.

- Тямити — пам'ятати (а *тямити* = розуміти).
 Угроза — погроза, грізьба, похвалка, пострах.
 Удирати — (у)тікати, чкурнути, дмухнути.
 Ужас — жах, страхітте, страх.
 Употребляти — уживати, споживати, поживляти.
 Услове, условини — умови, умовини, угода, уклад.
 Упрямий — упертий, норовистий.
 Участвовати — брати участь, брати уділ, спілкувати.
 Хлинати — ринути, линати.
 Хохогати — реготати, сміятись.
 Хромий — кривий, кулявий.
 Цвіти, цвітка, цвітник — квітка, квіти, квітник.
 Черта — риса, смуга, пруг, риска.
 Читатель — читач, читальник.
 Чувство — почутте, почування, чутє.
 Чудний — дивний, чудовий (а *чудний* = смішний, придуркуватий).
 Шуба — кожух, козушок, козушанка, хутро.
 Шутити, шутка — шуткувати, жартувати, жарт.
 Язик — мова. [шуткування,
 Ярина — городина (а *ярина* = збіжжє, що сієть-
 [ся весною.

Форми і вирази (переважно польонізми), що вживаються в галицькій літературній мові і яких нема в наддніпрянській.

1) Зворотний заіменник **себе, собою** вживається тут не в такому значінню, як за Збручем; там не можна сказати: *Іван і Петро знають себе і часто розмовляють з собою, хоч і віддалені від себе*, бо це значило-б, що Іван і Петро *знають кожний сам себе і кожний з них* має звичку розмовляти *сам з собою*. Наддніпрянці це речення висловлять так: *Іван і Петро знаються між собою і часто розмовляють один з одним, хоч і віддалені один від одного*.

2) Приіменник **для чого, для того** тут теж вживається, як і в польській мові, не в тім значінню, як на Наддніпрянщині. Там не можна сказати: **Для чого ти не прийшов до мене? Для того, що ти мене не кликав**. Ці речення Наддніпрянці висловлять так: **Чому (через що) ти не прийшов? Тому, що (бо) ти мене не кликав**. **Для чого** на Україні вживається тільки в значінню **в якій цілі**. **Для чого (в якій цілі) ти прийшов? Для того (в тій цілі), щоб тебе привітати**.

Так само приіменник **задля** на Україні не вживається в такому значінню, як напр. в Галичині: **бібліотека потерпіла задля недостатці опіки і задля недбалості завідателя**; на Україні кажуть: **через недостатчу опіки, через недбалість завідателя**.

А задля на Україні = **для, ради**. Напр.: **Зроби се задля мене; се потрібно задля справедливости**.

3) На Україні наддніпрянській приіменник

через не вживається в значінню *на протязі якогось часу*. По українському не можна сказати: *Я ждав тебе через цілий день. Помістить в газеті цю оповістку через п'ять днів*, бо це значилоб, що треба її помістити тоді, як *мине* п'ять днів, а треба сказати: *п'ять раз; я ждав тебе цілий (або ввесь) день*. Так само не можна сказати: *Київ взятий через Денікіна* або *Денікин розбитий через большевиків*. А треба сказати: *Київ взяв Денікин, або Київ взятий Денікином; Денікіна розбили большевики*.

4) Приіменник **проти** на Україні вживається тільки з другим відмінком (*проти кого?*), а не з третім (*проти кому?*), тому говориться: *Проти Денікіна, протий большевиків, а не проти Денікину, проти большевикам*.

5) Приіменник **взад**, як доводив колись в „Зорі“ Б. Грінченко, вважається на Україні за нецензурний вислов, тому треба-б його замінити приіменником **назад**.

6. Приіменник **за** вживається в Галичині теж здебільшого на польський лад. На Наддніпрянщині не кажуть: *Просити за ним, а за ного. Шукати не за ним і чим, а шукати ного і що*.

7) На Україні не говорять: *Де ідеш? Ходь ту(т)!*, а кажуть: *Нуди йдеш? Йди сюди*.

8) Прислівник **би** в українській мові ставиться тільки після співзвуків: — *рад-би, як-би, був-би, вийшов-би, нехай-би, жаль-би*. А після голосозвуків (самозвуків) разураз ставиться **б**: *рада-б, була-б вийшла-б, що-б, коли-б*. А в галицькій мові став-

лять майже скрізь **би** (*що-би*==*žeby*) і тим наближають її до польської та російської мови і віддаляють від своєї народної.

9) Вислів — **мав, мали** вживається на Україні тільки в значінню не виконаного наміру: — **Я мав** (намір) *поїхати до Львова, але мене не пустили*. Але ніколи не вживається, як у Поляків, в значінню — *кажуть* — напр.: *большевики мали заняти Одесу*, (тоб-то, *кажуть*, що большевики заняли Одесу), бо ми, Наддніпрянці, це розумієм так, що большевики *мали намір* заняти Одесу, але їм не пощастило.

10) Вираз — **не смію, не смієм** не вживається на Україні в значінню *повинні*. По українському не можна сказати: *Ми не сміємо бути некарними*, а треба сказати: *Ми повинні бути карними*.

11) Приіменники після і по Наддніпрянці вживають иначе, як Галичане. Галичане кажуть: *після мого бажання; після припису, після умови*. А наддніпрянці кажуть: *по припису, по умові; По моему (або на мою думку) Толстой найкращий письменник*, а коли сказати, що *після мене Толстой найкращий письменник*, то се значило-б, що *я перший, а Толстой вже другий* за мною.

Приіменник після на Україні вживається тільки в значінню *потім, коли минеться*: *після обіду; після війни; після смерти*, хоч кажуть і *по обіді, по смерті, по війні*.

12) Наддніпрянці не кажуть: *Під* *взглядом теперешньої політичної ситуації* і т. д., а з погляду, з огляду *теперішньої ситуації* і т. д.

13) На Надніпрянщині не кажуть: *Помимо моєї просьби, мимо того, що я не мав часу, а кажуть: не дивлячись на мою просьбу, не вважаючи на те, що і т. д.*

Мимо вживається тільки в реченнях: *йшов мимо моєї хати, мимо мого двора.*

14) На Україні не кажуть: *В сей (таний) спосіб, а таким, (сим), способом; таким, (сим,) робом; таким чином.*

15) На Україні не вживають форми страдальної (за виємкою зворотів неособових) тому не можна сказати: *Я зістав вибраний; Денікин зістав розбитий, а треба сказати: мене вибрано; Денікина розбито, а коли говориться про суб'єкта, що вибрав, що розбив, то кажуть: Мене вибрала громада; Денікина розбили большевики.*

16) Вираз *не пора* не вживається на Україні в значінню *вже не час, а не пора* значить, що *не прийшов ще час, але колись прийде: Чому ти не женишся? Мені ще не пора.*

17) Дієслово *кінчиться* на Україні не вживається в теперішности, а тільки в будучности; однаково, як і *скінчиться*, а в теперішності кажуть — *кінчається*: *Коли скінчиться служба? Вона завжди кінчається о 12-й годині, а сьогодні невідомо коли кінчиться.*

18) Надніпрянці не говорять: *Сповіщати о що, а про що. Боятися не о свою посаду, а за свою посаду.*

19) Злучник *чим* не вживається на Україні при порівнюваннях: *Він дужчий, чим я; я витер-*

лів більше, чим ви; там кажуть: *Він дужчий, як я, або дужчий за мене; я витерпів більше, ніж ви.* Чим вживається на Україні тільки при відмінюванні — що, чого, чим: *Чим ви приїхали? Чим ти ріжеш?* та в таких реченнях: *Чим (що) довше проживеш, тим більше натерпишся. Чим (що) далі в ліс, тим більше дров.*

20) В Галичині скрізь вживають приіменник **від**, а на лівобережжю — **од**; в українській літературній мові задля милозвучності прийнято ставити **від** після слів, що кінчаються на голосозвуки, а **од** — після тих, що кінчаються співзвучками. Напр.: *Не далеко відкотиться овоц од дерева. Час од часу вона бере від батька допомогу.* Особливо радять уникати вживання приіменника **від** після слів, що кінчаються на співзвук **в**, щоб уникнути збігу двох **в**. Напр.: *Викохував від давна; Брав від тебе*, тому радять писати: *Викохував од давна; брав од тебе.*

21) Того самого правила держаться і з приіменниками **в** і **у**. Напр.: *Поїхав у ліс; найшла в лісі; поліз у воду, влізло в ухо.*

22) В наддніпрянській літературній мові відмінюють чужоземні прізвіща тільки ті, що кінчаються на співзвучки: *Я читав Шекспіра, Шілера;* а тих, що кінчаються на голосозвуки, не відмінюють: *Я читав Гайне, Дюма і т. д.* Так само Галичане за Поляками кажуть: *Я люблю Толстого*, коли треба говорити — *Толстого*, як говориться не *Горкія*, а *Горкого*.

23) На Україні, ні народ, ні письменники, не

вживають таких популярних в Галичині слів, як: *видіти* (бачити), *отвирати*, *отворити*, (відчинити) *сейчас* (тепер, зараз) та *если* (коли, як-що).

24) Ще треба сказати про прислівник *зараз* (на Полтавщині — *зразу*), про який вже писав М. Левицький (ЛНВ 1909 т. 3) і який в народній мові вживається тільки в значінню — *в сей мент*, *в ту хвилю*, *миттю* (по німецькому — *sofort*, *sogleich*). Напр.: *зараз йди до дому! От, скінчу і зараз прийду*. Наддніпрянські газетарі, слідом за росіянами, а за ними і де-які Галичане почали надавати прислівникові *зараз* і значіння — *тепер*, *нині*, *в (під) сей час* (*jetzt*). Напр. пишуть: **Зараз** *небезпечно подорожувати залізницями, бо зараз по всій Європі страйки*. По українському се речення треба висловити так: **В сей час** *небезпечно подорожувати, бо тепер скрізь страйки*.

25) Так само почали у нас заводити в літературну мову базарне слово *завгодно*, перекручене українськими перекупками московське — *угодно* (*скільки угодно, когда угодно = скільки захочеш, коли схочете*).

До якого непорозуміння може привести маленька ріжниця в мові, видно з такого випадку, який може послужити темою для гумористичного оповідання.

Наддністрянець запропонував Наддніпрянцеві за його перестень — „*тисяч сто Корюк*“. Наддніпрянець був здивований і вражений, він певний був, що йому пропонують 100 тисяч К., бо на Україні вираз „*тисяч сто*“ визначає суму близьку

коло 100 тисяч, а коли хотять визначити суму певно, то кажуть: „сто тисяч“. А як-би Наддністрянець висловився не з польська, а по „хлопському“ — *одинадцять сот*, то не було-б ніякого непорозуміння, бо так само говорять і над Дніпром.

Деякі з виписаних мною слів та форм, вживаються і галицьким народом і тому вважаються за свої, але коли їх нема у Наддніпрянців, а є у Росіян чи у Поляків, то ліпше їх не вживати у літературній мові. Наприклад: *Видіти, отворити, сейчас, если*. Навпаки, слова і форми, яких нема в Наддніпрянців і нема у Поляків чи Росіян, а є тільки в якому-небудь куточку нашої землі, то такі провінційальні форми і слова, на мою думку, треба-б заводити в літературну мову, аби збагатити ся. Наприклад, у карпатських верховинців є багато слів, яких нема в народі на долах України і коли вони не позичені в сусід, то такими словами варто було-б користуватись. Напр.: *Киринити (занечищувати морально), сокотити (берегти), минатися, вмирати*).

Так само й з формами. Наприклад, форма будучности — „*ходитьи-му, робити-мем*“ збереглась у нашого народа тільки на лівобережній Україні та в Гуцульщині (*му-ходитьи, мем-робити*); нема її ні у Поляків, ні у Росіян, то цією формою треба було-б користуватись, як найширше, бо вона надає нашій літературній мові національного характеру.

Взагалі треба-б подбати про чистоту, народність галицької літературної мови і об'єднання її з наддніпрянською.

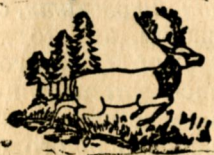
Але від робітників щоденної преси не можна вимагати того, бо в умовах газетної праці, без спеціального коректора мови, буде тяжко стежити за її чистотою. А все таки і в щоденній пресі можна без всяких труднощів позбутись принаймні хоч отих осоружних: *пятнистий, незалежний, займати, обіймати, приймати, опрокинути* і т. д. які нам, Наддніпрянцям, просто душу вивертають, бо нагадують той жаргон, яким говорили на Україні за царських часів унтер-офіцери, нижчі поліціянти та льокаї з „малоросів“, які хотіли показати, що вони люде освічені і нічого спільного не мають з простими „хахлами“-мужиками.

Є-ж у нас свої, всім відомі слова: *плямистий, незалежний, займати, приймати, обіймати, звалити* і т. д. Я розумію, що треба позичати і пристосувувати чужі слова, яких нема у свого народу, але на що брати чужі — коли суть свої? Так наче є свідоме бажання витворити якесь галицько-суздальське язиччє, аби відокремити інтелігентську мову від „хлопської“, до якої здавна багато галицьких інтелігентів ставиться з якоюсь наче погордою.

А коли се засмічування суздальщиною робиться несвідомо, то треба завдати собі труду і зайнятися чищенням та об'єднанням нашої літературної мови. Тиждневі часописи та письменники, що

випускають свої твори окремими книжками, по винні-б подбати про се як найпильніше.

А на послідок скажу, що коли ми будем дійсно одною нацією і не будем ділитися мовою на галичан та українців, то як-би доля не ділила, не краяла нашу територію, а ми таки з'єднаємось в одну, чи-то демократичну, чи-то радянську, українську державу.

Ще про укр. літературну мову.

Зібраний Е. Чикаленком список московських, церк.-словянських і польських слів, що їх густо-часто вживають письменники в сучасній укр. літер. мові, далеко ще не повний, однак він причиниться дуже до об'єднання нашої літер. мови.

Найважливіше — він зверне увагу нашої інтелігенції, що не слід їй стягати з чужого поля у свою загороду того, що так буйно зросло і на своїй рідній ниві. Наша шкільна молодь найде в йому доброго порадника у своїх письменних працях, пригадає собі неодно рідне слово, що його в часі науки (головно чужої мови) призабула.

Зберігання чистої народньої мови у письменстві, очищення її від чужих слів і зворотів у письмі і слові, зближить нашу інтелігенцію до ширших мас народніх і прискорить їх освідомлення.

Цю потребу зрозуміли деякі тямущі одиниці, що їм рідне слово лежить на серці, стараючись на прикладах виказати бодай найважливіші неправильности та хиби нашої літер. мови. З новіших

згадатиб прикл. М. Пилиповича, що зібрав у своїх розвідках значний матеріял фонетичних, правописних, лексікальних і граматичних помилок у галицькій і наддніпрянській укр. літер. мові. Бажаючи бодай в частині доповнити словарець Е. Чикаленка, подаємо за М. Пилиповичем*) дещо з чужих слів і зворотів (польонізмів і москалізмів), уживаних часто в укр. літ. мові як своїх:

Варунок — умова, угода, уклад (а варунок = більшунка).

Властивість — прикмета.

Вірьовка — мотузок шнур.

Відзив — відозва.

Впять — знов.

Гречність — чемність, ввічливість, звичайність.

Год — рік.

Еврей — Жид.

Мужатка молода — молодиця.

Карність — слухняність, дисципліна (а карність = кара)

Поперте — поміч, підмога.

Поєдинчий — поодинокий (звичайний).

Посідати — мати (мати талант).

Тлустий — товстий, гладкий, опецькуватий.

Штука — мистецтво (але „втрав штуку“ і т. п.)

*) Дещо про сучасну стадію розвитку укр. літер. мови. — Київ 1913.

* * *

Він хорий від кількох днів — кілька днів
В який — такий спосіб — яким-небудь способом,
чином.

Гойдати дитину в колисці — колисати (але гойда-
тись на гойданці).

Задивляться на що — дивитись, гадати, думати
З точки видження — з погляду.

Замешкувати дім — жити, проживати в домі.

Затопити піч — розпалити в печі.

Зділай милость — будь ласка.

Займатись торгівлею — торгувати (але займають-
ся дрова в печі).

Заснувати школу — заложити, поставити школу.

Коні несуться — коні женуть, чвалають що духу.

Лишився заробітку — лишився без зарібку, втра-
тив заробок.

Обходити ювілей -- ювілей святкувати (але обхо-
дити калюжу).

О тиждень скорше — на тиждень скорше.

Під зглядом архітектоніки — з погляду, що-до
архітектоніки.

Прислухатись їх словам — до їх слів.

Роздався сміх — почувся сміх.

Слова дістають значіння — набирають мають
значіння (але дістати щось з полиці).

Садитись на дотеп — братись, силкуватись на
дотеп (але садиться капусту).

Скінчити папіроску — докурити.

Тішитись великим впливом — мати великий вплив.

Твори писані в польській мові (або на польській мові) — твори писані п. мовою.

Торішний рік — минулий рік, торік.

Школа а релігія — школа і релігія („а“ вживається для зазначення протиставлення прим. він, а вона).

Щось подібного, щось такого — подібне таке.

Що так скажу — сказавби, мовляв.

Я опустив їх сад — я покинув їх сад (але опустити відро в керницю).

Поминувши всі слова, запозичені з латинської, німецької та інших мов, які впрочім не можуть увійти в цей список, годі не звернути уваги на деякі варваризми, які глибоко вкорінились у нашу нар. мову. Сюди належать й деякі німецькі слова на прикл.: файний, фірман, пуцувати, ілянц, шварц і т. д., які легко можна заступити загальновідомими по всій Україні. Не менше треба вистерігатись таких провінціалізмів як: читалисьмо, абисьте знали, співавесь і т. д., що в їх заховались ще останки старослов. дієслова бути. (читалисьмо = читали + іесьмо).

621436

B-5261

0,70
ПРОВЕРЕНО
С/Ф. 19. 82

B

5261

1992

B 5.261

БІБЛІОТЕКА
„Українського Голосу“ Ч. 2.

Е. ЧИКАЛЕНКО.

© Про українську ©
літературну мову.

1920.

Накладом Редакції „Українського Голосу“.
Друком Кнольєра і Сина в Перемишлі.

4